

MARIA KAISA AULA

Perässä tullaan, Amerikka?

— Ajatuskoe suomalaisen poliittisen julkisuuden murroksesta

■ Toimittajien ja poliitikkojen väliset suhteet sekä poliittisen journalismin luonne olivat Suomessa 1980-luvulla vilkkaan julkisen keskustelun kohteena. Kun kiistely oli kii-vaimmillaan, saattoi lehdistä silloin tällöin lukea väitteen, jonka mukaan tuskin mis-sään muualla kuin Suomessa poliitikot voisivat moittia toimittajia. Tämä väite ei pidä paikkaansa. Kiistely ei suinkaan ole perisuomalainen ilmiö vaan liittyy länsimaisten poliittisten järjestelmien muutokseen. Tiedotusvälineet ovat tulleet politiikan areenaksi ja toimittajat välittäjäksi kansalaisten ja poliittisen eliitin suhteeseen.

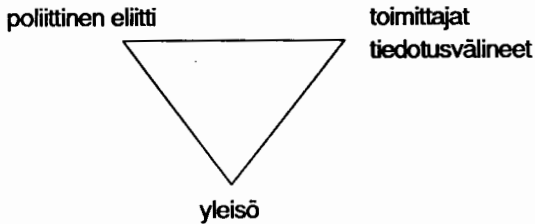
Itse asiassa Suomessa tapahtui 1970- ja 1980-lukujen vaihteessa samanlainen murros toimittajien ja poliitikkojen suhteissa kuin Yhdysvalloissa noin vuosikymmentä aiemmin. Vastaavantyyppisiä ilmiöitä voidaan löytää myös esimerkiksi Englannista, Ruotsista tai Tanskasta.

Käsittelen artikkelissa suomalaista poliittisen julkisuuden murrosta 1970- ja 1980-lukujen vaihteessa lähinnä journalistisen kulttuurin näkökulmasta. Teen eräänlaisena ajatuskokeena vertailun suomalaisen 1980-luvun ja amerikkalaisen 10 vuotta aikaisemman tilanteen välillä. Vertailu on myös keino asettaa suomalaista tilannetta laajempaan yhteyteen. Artikkelini perustuu lisensiaattityöhöni (Aula 1991). Aineistona olivat Suomesta 38 Yleisradion politiikan toimittajan teemahaastattelut sekä Yhdysvalloista alan aiemmat tutkimukset.

Poliitikot—toimittajat—yleisö

Ensiksi kuitenkin esittelen taustaksi muutaman aikaisemmassa tutkimuksessa korostuneen näkökulman poliitikkojen ja tiedotusvälineiden suhteiden tutkimuksesta. Toimittajien ja poliitikkojen vuorovaikutussuhde voidaan ajatella kysymyksenä poliittisen julkisuuden hallinnasta joukkoviestinnällistyneessä demokratiassa. Suhteessa on kyse sen määrittämisestä, mitkä viestit tulevat tiedotusvälinejulkisuuden areenalle. Nykyaikaisista poliittisista julkisuutta ylläpitää pääasiassa journalistinen työ (mutta myös esim. viihdeohjelmat) ja sen areenana ovat tiedotusvälineet.

Yksinkertaistettuna murrostilannetta voidaan tarkastella poliitikkojen, toimittajien ja yleisön muodostaman kolmion avulla. (vrt. Blumler 1983; Tracey 1977; Heiskanen 1988).

Perushuomiona aikaisemmassa tutkimuksessa on kansalaisten ja poliitikkojen suhteen välityminen yhä enemmän tiedotusvälineiden kautta (esim. Asp 1986, 358; Blumler 1989, 93). Kun yhteiskunnallinen rakennemuutos on murentanut kansalaisten luokkasidonnaista suhtautumista politiikkaan ja heikentänyt puoluejärjestöjen asemaa, ovat tiedotusvälineet kanavana yleisöön ja äänestäjiin tulleet poliittiselle eliitille elintärkeitä. Kansalaisia ei yhtä hyvin kuin aikaisemmin voi saavuttaa puoluelaisuuksien, puoluelehtien tai tupailtojen kautta. Silloin keskeiseksi poliittisen sitomisen kanavaksi ovat muodostuneet (ns. sitoutumattomat) tiedotusvälineet. Poliitikot ovat tulleet aikaisempaa riippuvaisemmiksi tiedotusvälineistä ja niiden luomasta julkisuuden areenasta yleisön suuntaan.

Yhä tärkeämpää on se mitä asiat tiedotusvälineissä näyttävät. Tiedotusvälineissä esiintyvät yhteiskunnalliset ja poliittiset voimat määrittävät politiikan "tietämisen arvoiset" asiat.

Kilpailu siitä miten todellisuus määritellään on politiikan toimijoiden keskinäinen sekä poliitikkojen ja journalistien välinen. Paitsi poliittisen eliitin myös eturyhmien ja yhteiskunnallisten liikkeiden toiminta muodostuu julkisuuskeskeiseksi.

Tärkeää on huomata tiedotusvälineiden kaksinainen asema (vrt. Peterson ja Calrberg 1990). Tiedotusvälineet ovat nykyaikaisen politiikan tekemisen ja todellisuuden määrittelyn areena. Samalla toimittajat ovat myös vaikuttajia prosessissa, jossa tiedotusvälineviestit muodostuvat. Kyse on omista tavoitteistaan lähtevien mutta toisistaan riippuvaisten toimittajien ja lähteiden vuorovaikutuksesta, eräänlaisesta symbioosista tai vaihtosuhteesta (vrt. esim. Blumler ja Gurevitch 1981, Eide 1986, 35-38, Asp 1986 354-358). Toimittaja tarvitsee lähteiltään tietoja, poliitikko puolestaan tarvitsee toimittajan vartioimaa julkisuutta. Poliitikot myös käyttävät tiedotusvälineitä paitsi markkinointikanavana yleisöön, myös poliittisen eliitin sisäiseen viestintään ja omaan informaationhankintaan.

Suomalaista poliittisen julkisuuden murrosvaihetta voi vertailla Yhdysvaltoihin kolmelta eri kannalta. Nämä ovat 1) poliitikkojen ja toimittajien suhteista käyty keskustelu, 2) poliittisen journalismin ammatti-identiteetti ja sen muutokset sekä 3) murroksen yhteiskunnallinen konteksti. Käsittelen seuraavassa näitä eri näkökulmia. Lopuksi arvioin muutosten vaikutuksia suomalaisen poliittisen julkisuuden hallintatilanteeseen.

Toimittajien ja poliitikkojen keskustelu

Vertailtaviin ajankohtiin liittyi molemmissa maissa vilkasta toimittajien ja poliitikkojen keskinäistä mielipiteenvaihtoa poliittisen journalismin tehtävästä. Vuosien 1965 ja 1975 välistä aikaa on Yhdysvalloissa luonnehdittu poliitikkojen ja toimittajien poikkeuk-

sellisen kireiden suhteiden kaudeksi. Johtavien poliitikkojen tiedotusvälineille esittämät julkiset moitteet alkoivat Vietnamin sodan ja presidentti Johnsonin aikana, kärjistyivät lehdistösuhteissaan vainoharhaiseksikin nimitetyn presidentti Richard Nixonin ja Watergate-skandaalin aikana mutta jatkuivat myös presidentti Carterin kaudella. (esim. Boylan 1981; Smith 1981)

Suomalaisen keskustelun klassikko on pääministeri Sorsan "infokratia"-puheen-vuoro vuonna 1984, jossa hän katsoi toimittajien poikenneen traditionaalisesta objektiivisuuden ihanteesta, vääristävän tulkinnoillaan informaation kulkua edustajilta kansalaisille sekä ottaneen itsenäistä valtaa erityisesti puolueiden kustannuksella.

Muun muassa toimittajien liiallisia tulkintoja arvostelevia puheenvuoroja käyttivät myös presidentti Koivisto sekä myöhemmin pääministeri Holkeri.

Sekä Suomessa 1980-luvulla että USA:ssa 1960-luvun lopulta käydyssä keskustelussa toimittajien ja poliitikkojen välillä oli monia yhteisiä piirteitä. Molemmissa maissa poliitikot moittivat tiedotusvälineitä ylikriittisyydestä tai poliittikkakielteisyydestä. Toimittajat tai tiedotusvälineet nähtiin myös epälegitiimiksi vallan keskittymäksi edustuksellisessa demokratiassa tai demokraattisen prosessin "vallananastajiksi".

Toisaalta arvostelua esittivät molemmissa julkisesti eri puolueiden poliitikot ja arvostelu kohdistui journalismiin yleensä. Tämä eroaa aiemmista moitteista, jotka kohdistuvat vain tiettyihin välineisiin tai tietyn suunnan suosimiseen. Samaten toimittajakunta omaksui varsin yhtenäisen omaa rooliaan puolustavan asenteen poliittisen eliitin moitteita kohtaan. Moitteet on koettu pyrkimyksinä rajoittaa tiedotusvälineiden vapautta. Poliitikkojen ja toimittajien suhteista käytävä keskustelu on myös tullut osaksi politiikan uutisointia, kommentointia ja lehtien pääkirjoituksia.

Politiikan "korjauskertoimet"

Yleisradion toimittajien teemahaastatteluilla kartoitin vuonna 1988 heidän ymmärrystään omasta työstään politiikan toimittajina eli suhteistaan poliitikkoihin ja politiikkaan, yleisöön sekä omaan ammattikuntaansa. Haastatellut toimittajat tulkitsivat itse 1970- ja 1980-luvun vaihteen murrosvaiheeksi poliittisessa journalismissa. Silloin ikään kuin saavuttiin nykyisiin journalismi-ihanteisiin. Se merkitsi heille muutosta 1) kunnioittavasta tai lojaalista asenteesta lähemmäs kriittistä ja epäilevää otetta, 2) liian läheisistä suhteista ja "kaveerauksesta" kohti poliitikoista ja puolueista etäisyyttä ottavaa itsenäisyyttä korostavaa asennetta. Kolmanneksi toimittajien puoluepoliittisen osallistumisen, "asianajon" sekä puolueintohimojen näkymisen työssä nähdään myös vähentyneen.

Muutos tarkoittaa toimittajille myös trendiä kohti vahvempaa journalistista identiteettiä ja ammattiylipeyttä: hyvä toimittaja ottaa palkintonsa ja määräyksensä vain ammattikunnalta, ei sen ulkopuolelta esimerkiksi puolueilta. Toimittajilla on ikään kuin kollektiivinen tehtävä tai vastuu toimittajakunnan jäsenenä, ei yksittäisinä jonkun asian "lähettiläinä".

Metafora toimittajista politiikan "korjauskertoimina" kiteytti haastateltujen hallitsevan journalismi-ihanteen. He olettavat itsensä aktiivisiksi mutta ei puoluepoliittisiksi väittäjiksi yleisön ja poliitikkojen välillä. Toimittajan pyyteetön tehtävä on tarkkailla kriitti-

sesti poliitikkoja jotka tekevät tai ovat tekemättä kansalaisten elämän kannalta tärkeitä päätöksiä. Toimittaja raportoi kansalaisille, jotka voivat puolestaan arvioida edustajensa toimintaa.

Toimittajan tehtävänä on siis mielestään auttaa kansalaisia saamaan asioista oikea ja realistinen kuva. Poliitikan toimittajan työssä tärkeänä nähtiin tapahtumien tulkinta ja analysointi sen sijaan että puheet ja teot päästettäisiin sellaisenaan läpi radiossa tai televisiossa. Hyvä toimittaja tulkitsee, analysoi ja selittää "mitä poliitikko todella tarkoittaa". Toimittajaa tarvitaan "korjauskertoimena" siksi että kannatusta tavoittelevat poliitikot itse kaunistelevat asioita, eivät kerro "koko totuutta". Hallitsevaan käsitykseen sisältyi myös ajatus poliitikasta suunniteltuna toimintana myönteisen julkisuuden saamiseksi.

Vaikka suuri enemmistö haastatelluista mielsi muutoksen myönteisenä ja samastui siihen, oli toimittajien käsityksissä myös eroavaisuuksia. Erot liittyivät 1) toimittajien käsityksiin oikeasta kriittisyyden asteesta poliitikkojen käsittelyssä sekä 2) käsityksiin poliittikosuhteiden tarpeellisuudesta. Poliittinen journalismi nähtiin bourdieulaisena kenttänä, jossa taistellaan hyvän ja arvostetun poliittisen journalismin määritelmistä (Bourdieu 1987).

Haastatellut toimittajat voidaan asettaa akselille jonka ensimmäisenä ääripäänä ovat kriittisyydessä ankarat ja poliittikosuhteissa pidäytyvät toimittajat. Toimittajien keskiryhmää ovat korrekrit kriitikot ja poliittikosuhteissa sallivat. Näihin kahteen sijoittui toimittajien enemmistö. Toinen ääripää ovat poliitikkoja kunnioittavat ja suhteita arvostavat toimittajat. Tähän ryhmään kuului vain pari toimittajaa.

Ankarat ja pidäytyvät ilmaisivat selvimmin ja voimakkaimmin muutoksen myönteisyyden. He pitivät itseään usein "uusina" tai "uusiutuneina" toimittajina. Nykyistä journalismia he arvioivat muutoksen jälkeenkin vielä "liian lempeäksi" ja suhteita poliitikkoihin liian läheisiksi. Perusasenteena pitää heidän mielestään olla jatkuva epäily. Korrekrit ja sallivat olivat eräänlaisia tasapainottelijoita. He halusivat korostaa epäilyä mutta varoittivat ylilyönneistä, korostivat etäisyyden ottoa mutta varoittivat eristäytymisestä. Poliittisen journalismin muuttunutta tilaa he pitivät kohtuullisen hyvänä.

Poliitikkoja kunnioittavat ja suhteita arvostavat olivat eri mieltä valtavirran kanssa. He eivät missään nimessä kannata poliitikkojen ja toimittajien vastakkainasettelua. Päinvastoin he arvostelivat "uusien" tai "nuorten" aggressiivisuutta ja eristäytymishaluja. He korostivat herrasmiesmäistä käyttäytymistä sekä hyviä suhteita poliitikkoihin välttämättöminä toimittajan työn menestykselliselle hoitamiselle. He eivät myöskään jakaneet käsitystä politiikasta potentiaalisesti itsekkäänä ja manipulatiivisena toimintana. Se näkyi enemmänkin työnä yhteiseksi hyväksi, jota on pyrittävä ymmärtämään. Toimittajan tehtävässä tärkeintä on heille tiedonvälitys, jossa toimittajan oma profiili ei saa liikaa korostua politiikon kustannuksella.

Nämä erot ilmensivät myös poliittisen journalismin sukupolvia. Sen osoitti erojen tarkastelu yhdessä toimittajien iän, uran pituuden ja koulutuksen kanssa. Nuorimmat, yliopistokoulutetut ja erityisesti journalismikoulutusta saaneet kuuluivat ankarien ja pidäytyväisten ryhmään. Vanhemmat ja vähemmän koulutusta saaneet kuuluivat puolestaan korrekten ja sallivien tai etenkin kunnioittavien ja suhteita arvostavien ryhmiin. Siis mitä nuorempi sen "ankarampi" ja "pidäytyväisempi" ihanteissaan.

Eroja voidaan tiivistää seuraavan kuvion avulla:

I	II	III
ANKARAT JA PIDÄTTYVÄISET	KORREKTIT JA SALLIVAT	KUNNIOITTAVAT JA SUHTEITA ARVOSTAVAT
- nuorimmat (30-45 v.)		vanhimmat (yli 45 v.)
- yliopistokoulutus		kansa- tai keskikoulu
- tiedotusopin tai toimittajaopintoja		ei tiedotusopin opintoja
- ura alkoi 1970-luvulla		ura alkoi 1950-luvulla
- tuli Yleen 1970- tai 1980-luvulla		tuli Yleen 1960-luvulla

Kuvio 1. Ammatti-identiteetin vertailu Yhdysvaltoihin

Eräin varauksin Yleisradion politiikan toimittajia voidaan käyttää yleisemmin suomalaisen poliittisen journalismin edustajina vertailussa Yhdysvaltoihin. Yhdysvalloissa 1960-luvun loppu ja 1970-luvun alku on toimittajien keskuudessa ja tutkimuksessakin tulkittu käännekohtaksi poliittisen journalismin tyylissä ja toimittajien itseymmärryksessä. Usein uutta tyyliä on nimitetty post-Vietnam tai post-Watergate -journalismiksi tai ns. vastapuolijournalismiksi.

Tämän artikkelin rajoissa ei ole mahdollista esitellä laajemmin amerikkalaista tutkimusta. Kuitenkin voidaan todeta, että Yleisradion toimittajien 1980-luvun lopun hallitseva "kriittisen journalismin" ammatti-identiteetti on hyvin samankaltainen Yhdysvaltain ns. vastapuolijournalismin kanssa. Yhdysvalloissa 1960-luvun lopun ja 1970-luvun alun murros merkitsi toimittajille etäisyyden ottoa hallituksen intressien puolustamisesta ja valmiutta kyseenalaistaa poliitikkojen ja virkamiesten lausuntoja.

Sekä Suomen että Yhdysvaltain murroskohtiin liittyy siis siirtymä toimittajien ihanteissa ammattikuntatietoiseen, suhteissa poliitikkoihin vähemmän kunnioittavaan, etäisyyttä ottavaan ja epäilevään politiikan paljastamisen asenteeseen. Keskeisenä pidettiin toimittajien tulkintaa ja arviointia. Molemmissa maissa myös toimittajakunnan sisältä löytyvät sukupolvierot siten, että nuoremmalla ja yliopistokouluetulla toimittajakunnalla on vahvempi "kriittinen" tai "vastapuoli"-asenne.

Huolimatta eroista poliittisessa ja tiedotusvälinejärjestelmässä suomalaiset 1980-luvun yleisradiotoimittajat jakavat keskeiset itseymmärryksen elementit 1970-luvun yhdysvaltalaisien kollegojensa kanssa. Yhteiset piirteet voidaan kiteyttää seuraaviin:

- 1) tasapuolisen sekä ei-puoluesidonnaisen journalismin ihanteiden yhdistäminen voimakkaaseen vastuuntuntoon epäillä, tulkita ja selittää politiikan tapahtumia
- 2) välttämättömyys pitää etäisyyttä poliitikkoihin eli tarve varoa sekä samastumista poliittisen eliitin tavoitteisiin että liikaa läheisyyttä poliitikkoihin lähteinä
- 3) poliitikkojen näkeminen potentiaalisesti epäilyttävinä ja manipulatiivisina sekä poliittisen toiminnan motiivien näkeminen enemmän itsekkäänä tai raadollisena vallantavoitteluna kuin ideologioina tai aatteina
- 4) itsensä sijoittaminen tärkeäksi osaksi poliittista prosessia eli ymmärrys toimittajista kansalaisten ja poliitikkojen välisenä aktiivisena linkkinä ja välittäjänä
- 5) ajatus toimittajan työstä yleisön, kansalaisen ja äänestäjän tiedon tarpeen palveluna ja tavoitteena poliitikkojen retorikasta puhdistetun tiedon välittäminen kansalaisilla
- 6) vahvistunut itsetietoisuus journalismista ja toimittajista erityisenä itsenäisenä omia

kriteerejään noudattavana ammattikuntana.

Toisin sanoen sekä suomalaisen 1980-luvun että yhdysvaltalaisen 1970-luvun hallitsevan journalistisen itseymmärryksen ytimessä on sama kertomus toimittajan roolista poliittisen julkisuuden hallinnan kolmiossa. Heillä on samanlainen legitimizeetti-ideologia tai tapa "pyhittää" oma toimintansa. Siinä journalistien epäitsekkäällä ja vastuullisella ammattikunnalla on tehtävänänsä pelastaa yleisö joutumasta omaa etuaan tavoittelevien poliitikkojen harhaanjohtamaksi. Toimittaja nappaa kiinni kaunistelevan tai tarkoituksenmukaisesti unohtelevan poliitikon ja näyttää yleisölle miten asiat todella ovat. Siten poliitikkoja vastuullisempi toimittaja toimii työssään yleisön tai kansalaisten onneksi: kansalaisia ei vedetä nenästä vaan he saavat rehellistä ja totuudenmukaista tietoa asioista.

Samoin molemmissa maissa toimittajat tulkitsevat muutosta edistyksenä ja siirtymisenä parempaan ja oikeaan suuntaan (Halberstam 1979, Hallin 1986).

Kriittisyyden rajoitteet

Suomalainen ja amerikkalainen poliittinen journalismi jakavat myös samansuuntaiset rajoitteet kriittisyydessään. Molempia luonnehtii luottamus virallisiin lähteisiin, keskittyminen poliittisen eliitin toimien seuraamiseen sekä luottamus parlamentaarisia poliittisia instituutioita kohtaan. Kumpikaan ei pyri järjestelmän muuttamiseen vaan sen saamiseen toimimaan paremmin, jonkinlaisten demokraattisten ihanteiden mukaisesti. Ihanteessa kansalaisten tulisi olla aktiivisia ja poliitikkojen aattellisia (vrt. Gans 1979, 43-45).

"Kriittinen" journalismi näyttää olevan kaikille poliitikoille ja puolueille ilkeää tai poliittista eliittiä deromantisoivaa. Toimittajakunnan omaksuma "antipoliittinen" tendenssi eli paheksuva sävy tai halu pysyä politiikan kiistojen yläpuolella rajoittaa myös toimittajien vaikuttamista politiikan sisältöön tai suuntaan. Toimittajat eivät juuri tarjoa omia poliittisia ratkaisuvaihtoehtojaan. (vrt. Hallin 1986, 208, Robinson 1977, 39).

Molempien maiden journalismille on luonteenomaista toisaalta kriittisyys kaikkia kohtaan ja toisaalta tendenssi analysoida tapahtumia strategian, taktiikan, voittojen ja tappioiden sekä keskinäisen valtakamppailun termein. Tämän voi sanoa olevan myös ratkaisun identiteetin sisäiseen ristiriitaan: miten analysoida ja kommentoida ottamatta liikaa kantaa asioihin, miten olla kriittinen ja ei-puoluepoliittinen yhtä aikaa! Kaikkien kritisointi sekä keskittyminen poliitikkojen menestykseen ideologioiden, tavoitteiden ja arvokonfliktien sijasta voidaan myös tulkita ratkaisuna ammatti-identiteetin sisäisiin jännitteisiin (Hallin 1985, 30-3).

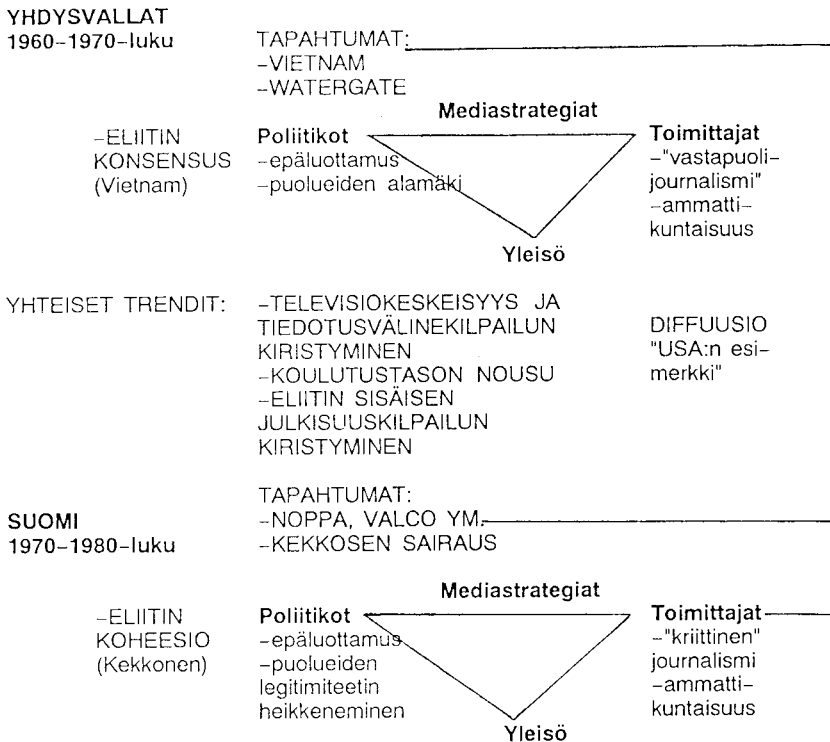
Toimittajat korostavat vastuutaan itsenäisenä välittäjänä politiikan ja kansalaisten välillä, mikä on myös eräänlaisen puolivirallisen roolin omaksumista. Se tekee toimittajasta tiedotusvälineet — poliittinen eliitti -akselin vangen ja sitoo heidät tiiviisti eliitin sisäiseen keskusteluun. Toimittajat ovat ikään kuin rinnakkainen eliitti, joka kilpailee poliittisen eliitin kanssa oikeudesta edustaa kansaa.

Yhteiskunnallinen konteksti

Edellä on siis osoitettu yhtäläisyydet 1980-luvun suomalaisten yleisradiotoimittajien sekä 1970-luvun amerikkalaisten politiikan toimittajien ammatti-identiteetin kesken. Entä millaiseen yhteiskunnalliseen kontekstiin itseymmärryksen muutoksiksi koetut kaudet sekä kiivaan toimittajien ja poliitikkojen keskinäisen kiistelyn kaudet sijoittuvat? Murroksen olosuhteita voidaan tarkastella erityisesti poliittisen julkisuuden hallinnan kolmiossa.

Molemmissa maissa löytyviä olosuhteita ovat toimittajakunnan sukupolviuutos, muutokset kansalaisten politiikkasuhteessa, puolueiden taantuminen ja sen kautta lisääntyvä tarve käyttää tiedotusvälineitä kanavana äänestäjiin, poliittisen eliitin sisäisen koheesion väheneminen, television asema valtakunnallisen poliittisen julkisuuden välittäjänä sekä politiikan "skandaalien" tai "salailun" luonteisten tapahtumien paljastuminen. Käsittelen näitä seuraavassa tarkemmin. Yhtäläisyyksiä on kuvattu tiivistettynä myös kuviossa 2.

POLIITTISEN JOURNALISMIN SEKÄ POLIITTISEN JULKISUUDEN HALLINNAN TILANTEEN MURROSVAIHEET YHDYSVALLOISSA JA SUOMESSA

Kuvio 2. Poliittisen journalismin sekä poliittisen julkisuuden hallinnan tilanteen murrosvaiheet Yhdysvalloissa ja Suomessa

1. Poliitiikan ns. skandaalit ja toimittajien salailuksi tulkitsemat tapahtumat ja toimittajien niistä oppiminen.

Yhdysvalloissa toimittajien asenteita muokkanneita tapahtumia olivat erityisesti Vietnamin sota ja Watergate-skandaali. Toimittajien tulkinnoissa aikakautta kutsutaan usein "petoksen vuosikymmeneksi", jolla viitataan Johnsonin hallituksen pyrkimykseen salata tietoja Vietnamin sotamenestyksestä sekä vaalikampanjaepäselvyyksistä aiheutuneeseen Watergate-skandaaliin. Se johti presidentti Nixonin eroon. Tapahtumat esitetään toimittajien tulkinnoissa "oppitunteina", jotka osoittivat epäilemisen ja kyseenalaistamisen tarpeellisuuden. (Boylan 1986, Kernell 1986, 25-26, Smith 1980, 77-78).

Suomessa Yleisradion toimittajat korostavat omaa oppimisprosessiaan politiikan kentän 1970-luvun tapahtumista. Vietnam ja Watergate "paljastivat" amerikkalaisille toimittajille politiikan todellisen luonteen. Suomessa 1970-luvun lopun talousrikosjupakat ja oikeudenkäynnit, Valco, Salora ja Noppa-epäselvyydet sekä lehdistön epäonnistuminen presidentti Kekkonen sairaudesta kertomisessa vahvistavat samaa politiikan epäilemisen tarvetta. Voimakkain uudelleenarvioinnin tarve liittyy toimittajien traumaattiseen epäonnistumiseen presidentti Kekkonen terveydentilasta tiedottamisessa. Tätä seurannut itsekritiikin kausi johti toimittajien mielestä vakaumukseen olla epäonnistumatta seuraavassa tilanteessa.

Watergate-journalismin ihanteet siirtyivät Suomeen tietysti myös itse tapahtuman saaman julkisuuden että journalismikoulutuksen kautta. Amerikkalaisten toimittajien onnistuminen poliittisen eliitin korruptoituneisuuden osoittamisessa saattoi herättää uudella tavalla kriittisen mielenkiinnon omassa maassa aikaisemmin normaaleina pidettyihin ilmiöihin.

2. Kansalaisten politiikkasuhteen muutos puoluekriittiseen suuntaan sekä kasvava epäluottamus poliittisiin instituutioihin.

Yhdysvalloissa keskustelu kansalaisten vieraantumisesta perinteisistä puolueista ja kasvavasta epäluottamuksesta alkoi jo 1960-luvun puolivälissä. Samaan aikaan on arvioitu alkaneen amerikkalaisen puoluejärjestelmän alamäki kansalaistoimintaa organisoivina järjestöinä ja vaalikäyttäytymisen ohjaajina. Tähän liittyvät äänestäjien liikkuvuuden lisääntyminen, asiakysymysten ja ehdokkaiden henkilön korostuminen äänestyspäätöksissä sekä äänestysprosentin laskusuunta. (Crozier et. al. 1975, 76-85, Schudson 1978, 77-78).

Suomessa journalismin muutos osui samoin kuin Yhdysvalloissa käännekohtaan yleisen puolue- tai poliittikakriittisen ilmapiirin voimistumisen kanssa. Sen merkkeinä on mainittu etäännyminen puolueista, epäluottamus, herkkyys poliittisten instituutioiden arvosteluun, auktoriteettiuskon höltyminen, suoran toiminnan käyttäminen ja äänestäjien siirtyminen "alamaisista" tulosorientoituneiksi kansalaisiksi. Yksi selitys tälle on ollut kohonnut koulutustaso, mikä on mahdollistanut aikaisempaa yksilöllisemmän ja kriittisemmän suhtautumisen politiikkaan. (Nousiainen ja Wiberg 1986, Sänkiahho 1981).

Siksi voi sanoa toimittajien omaksuneen yhteiskunnassa jo vallinneen kriittisen tavon lähestyä politiikkaa ja poliitikkoja. He heijastivat siten laajempaa kansalaisten tai yleisön politiikkaan suhtautumisen muutosta. (vrt. Orren 1986, 6-7, Schudson 1978, 78, Suomesta esim. Hemánus 1988, 460).

3. Puolueiden heikkenevä rooli kansalaisten ja poliitikkojen välittäjinä sekä poliitikkojen kasvava tarve käyttää tiedotusvälineitä kanavana kansalaisiin.

Mainittu kehitys heikensi ensin Yhdysvalloissa ja myöhemmin Suomessa puolueiden perinteistä roolia välittäjinä kansalaisten ja valtiiovallan välillä. Siksi kriittistä journalismia voidaan tulkita myös puolueiden jättämän institutionaalisen tyhjiön täyttäjänä. Puolueiden alamäki loi tilaa journalismille, joka tarjoaa yleisölle tulkintoja politiikan tapahtumista sekä toimii välittäjänä kansalaisten ja valtiiovallan välillä. Yhdysvaltalaisen tutkimusten mukaan journalistinen työ on maassa 1970-luvulta alkaen omaksunut puolueiden entisiä tehtäviä eli toiminut tapahtumien tulkitsijoina ja merkityksien antajana, vaaliehdokkaiden pätevyys testajana sekä kansalaisten edustajana ja intressien artikuloijana valtiiovallan suuntaan (Hallin ja Mancini 1984, Orren 1986, 10, Alger 1989, 5).

Suomessa Kauko Pietilä (1984) on arvioinut kriittistä journalismia tästä näkökulmasta. Puolueiden legitimitettiin heikkeneminen tarjosi journalismille mahdollisuuden omaksua yleisen edun edustajan tehtäviä "epäilyttäviä poliitikkoja" vastaan.

4. Tiedotusvälinekentän ja valtakunnallisen poliittisen julkisuuden televisiokeskeistyminen.

Yhdysvaltalainen tutkimus korostaa tv:n erityisluonnetta teknologiana ja viestimänä. Tv:n visuaalisten ja dramaattisten tarpeiden sekä uutisajan rajallisuuden takia se olisi korostanut poliitikkojen kanssa vastakkainasettelua, kielteisiä näkökulmia ja konfliktteja esille tuovaa tyyliä (Ranney 1983, Robinson 1977). Tv:n puolestaan on nähty aikakauden hallitsevana välineenä vaikuttaneen sanomalehtiin "dramatiikan nälkää" lisäävästi. Toiset ovat epäilleet teknologista selitystä ja korostaneet yhteiskunnallisen ilmapiirin muutosta, joka teki aggressiivisemmasta tyylistä oikeutetun (Hallin 1986, Schudson 1978).

Suomessa tv:n erityisluonne on ollut vähän esillä ja vaatisi lisätutkimusta. Pikemmin kuin televisio Helsingin Sanomat mainitaan ensimmäisenä 1970-luvun lopun poliitikkoja epäilevän tyylin edustajana. Kaupalliset iltapäivälehdet puolestaan nähdään katalysaattorina talousrikosuutisoinnille (Hemánus 1988). Kuitenkin molemmissa maissa tv loi korostetusti valtakunnallisen poliittisen julkisuuden ja murros journalismissa sijoittui tv:n aseman vahvistumisen aikaan. Siirtyminen "tv:n aikakauteen" esimerkiksi tv-vastaanottimien levinneisyydellä mitattuna tapahtui Suomessa noin vuosikymmentä myöhemmin kuin Yhdysvalloissa. Tv:n roolin vaaleissa on katsottu korostuneen nimienomaan 1980-luvulla (vrt. esim. Uimonen 1988). Lehdistön merkitys Suomessa on kuitenkin edelleen selvästi tärkeämpi kuin Yhdysvalloissa.

5. Poliittisen eliitin muutokset eli toimittajien lähteiden sisäisen koheesion löystyminen Yhdysvalloissa Vietnamin sotaan ja Suomessa Kekkosen kuolemaan liittyen sekä lisääntyvä julkisuuskilpailu.

Yhdysvaltalaisessa tutkimuksessa poliittisen journalismin tulkinnallisuuden ja kriittisyyden aste on liitetty yhteiskunnallisen konsensuksen ja poliittisen eliitin yhtenäisyyden asteeseen. Logiikan mukaan mitä jakaantuneempia tai hämmentyneempiä ovat toimittajien lähteet sitä epäkunnioittavampaa ja tulkitsevampaa on journalismi. Sisäisesti ristiriitaiset lähteet mahdollistavat sen, että toimittajat ottavat etäisyyttä eliitiin tai omaksuvat vastapuoliasenteen. Erityisesti se liittyi USA:ssa Vietnamin sotaan. Kun

1960-luvun lopulta yleinen mielipide ja lähteet jakautuivat käsityksissään sotatulkintoista tuli tulkitseva ja epäilevä raportointi mahdolliseksi vanhojen käytäntöjen eli virallisten lähteiden kuuntelemisen rajoissa. (Hallin 1986, 5-9, Schudson 1978, 80-8).

Suomessa 1970-luvun loppu ja 1980-luvun alku on nähty vahvan yhteiskunnallisen konsensuksen ja heikentyvien ideologisten ristiriitojen kautena. Suomessa tilannetta voidaan kuitenkin tulkita — ei yhteiskunnallisen konsensuksen — vaan poliittisen eliitin sisäisen koheesion heikentymisenä.

Presidentti Kekkonen voidaan pitää vahvasti suomalaista yhteiskuntaa ja myös poliittista eliittiä integroineena johtajana. Tulkintaa tukevat myös Yleisradion toimittajien viittaukset presidentin eroamiseen yhteiskunnallisena "saumakohtana" joka johti journalismin rajojen vapautumiseen. Käsittelyyn tuli aikaisemmin vaikeita aiheita kuten ulkopoliittikka, Suomen ja Neuvostoliiton suhteet sekä presidentin henkilö ja instituutio. Toisaalta poliitikkojen katsotaan irtautuneen presidentin "talutusnuorasta" ja vaalikampanjatyöliien muuttuneen räväkämmäksi. Yleisen "käymistilan" yhteiskunnassa ja poliittisen eliitin sisällä katsotaan antaneen lisää liikkumatilaa poliittiselle journalismille.

Ilmeistä oli myös poliittisen eliitin uusien sisäisten koalitioiden muodostuminen. 1980-luvulla pitkäaikainen keskusta-sdp-hallituskoalitiio alkoi murentua ja se korvautui 1987 eduskuntavaalien jälkeen sdp-kokoomus-koalitiolla. Poliittisen eliitin sisäisen kilpailutilanteen ja ristiriitojen avautuminen edesauttoi muutosta tulkitsevampaan ja kriittisempään journalismiin.

6. Toimittajien sukupolviuutos.

Sekä tutkijoiden (Schudson 1978, 77-81), tiedotusvälinekriitikkojen (Moynihan 1971) että toimittajien (Wicker 1979, Frankel 1971) esittämä selitys amerikkalaisen journalismin doktriininen muutoksesta on uuden, nuoremman ja yliopistokoulutuksen saaneen sukupolven tuleminen tiedotusvälineisiin 1960-luvun lopun ja 1970-luvun alun aikana. Nuoremman sukupolven on katsottu sekä koulutuksensa että nuoruuden kokemuksiansa takia olleen vanhempia toimittajia alttiimman omaksumaan epäilevän ja vähemmän yhteistyöhaluisen roolin suhteessa poliittiseen eliittiin. Toisen maailmansodan jälkeen syntyneinä he eivät eläneet läpi toimittajina 1950-luvun ideologisesti voimakkainta kylmän sodan aikaa. Yliopistoaikanaan he olivat saaneet vaikutteita aikakauden epäilevästä ja relativistisesta ilmapiiristä jota Schudson kutsuu modernistiseksi "kriittiseksi kulttuuriksi" (Schudson 1978, 76).

Yleisradion toimittajien haastattelujen perusteella muutos journalismissa liittyi toimittajakunnan sisäisiin sukupolvieroihin eli nuoremman ja koulutetumman toimittajapolven tulemiseen alalle.

Toimittajien suhteellinen valta lisääntynyt

Mitä muutokset toimittajien itseymmäryksessä sitten merkitsevät suomalaisen poliittisen julkisuuden kannalta? Julkisuuden hallintatilanteen muutoksia voi analysoida ruotsalaisen Kent Aspin (1986) esittämän toimittajien ja poliitikkojen valtasuhdemallin avulla. Sen mukaan vuorovaikutussuhteen molemmat, toisistaan riippuvaiset osapuolet kontrolloivat omaa resurssiaan ja ovat kiinnostuneita toisen osapuolen resurssista.

Poliitikot kontrolloivat informaatiota ja ovat kiinnostuneita julkisuudesta. Tiedotusvälineet/toimittajat kontrolloivat julkisuuden kanavia ja ovat kiinnostuneita informaatiosta.

Toimittajien ammattikuntaistuminen, itsetietoisuus ja kriittisyysihanteet sekä samanaikainen poliitikkojen lisääntynyt riippuvuus tiedotusvälineistä ovat myös Suomessa lisänneet toimittajien suhteellista valtaa julkisuuden hallinnassa. Poliitikkojen mahdollisuudet määrittellä tiedotusvälineviestejä ovat suhteellisesti vähentyneet. Tämä on tuonut myös suomalaiseseen poliittiseen julkisuuteen toimittaja- ja poliitikkoeliitin välisen kilpailun kansan edustamisesta. (vrt. Curran 1982; Grossman ja Kumar 1981)

Kent Asp on nähnyt toimittajien suhteellisen vallan kasvussa trendin kohti "mediavaltaa" eli toimittajien lisääntyneitä mahdollisuuksia määrätä mitä, miten, ja milloin politiikasta kerrotaan. On syytä muistaa, että vallan lisäys on kuitenkin rajallista. Tiedotusvälineet ovat edelleen omistuksen, hallinnon, lainsäädännön ja muun kontrollin kautta sidoksissa poliittiseen eliittiin. Toimittajan työssä kriittisen ihanteen välittymistä käytäntöön rajoittavat resurssien puute, rutiinien suuri osuus sekä toimittajien tarve ylläpitää suhteita lähteisiinsä myös pitkällä tähtäimellä. Toimittajan työn käytännöt sitoutuvat voimakkaasti ns. virallisten tai autoritatiivisten lähteiden käyttämiseen. Tiedotusvälineet todennäköisesti määrittelevät enemmän politiikasta kertomisen tapaa ja tyyliä kuin sitä mistä asioista kerrotaan.

Poliitikot voivat lisäksi vastata muuttuneeseen tilanteeseen tehostamalla mediastrategioitaan eli parantamalla asemaansa vuorovaikutussuhteessa. Tiedotusvälineiden toiminta perustuu rutiineihin, käytäntöihin ja sääntöihin, joiden avulla toimittajat rationalisoivat informaatiotulvan käsittelyä. Tämä tekee välineistä myös alttiita poliittikolähteiden strategiselle toiminnalle. Poliitikot voivat sopeutua tiedotusvälineiden rutiineihin ja käytäntöihin tulemalla yhä paremmiksi ammattilaisiksi tiedotusvälineiden lähteinä. (Blumler 1989).

Tulevaisuus

Mitä voi sanoa poliittisen julkisuuden hallinnan tulevaisuuden näkymistä? Jos jatkamme ajatuskoetta, on Yhdysvalloissa kehitystä 1980-luvulla tulkittu poliittisen eliitin "vastavaikutuksen" näkökulmasta. Presidentti Ronald Reaganin hallinto kehitti kokonaan uudelle tasolle tiedotusvälineiden hyväksikäytön ja uutishallinnan keinot ja taidokkuuden. Esimerkiksi Mark Hertsgaardin (1989) mukaan tavoitteena oli korjata 1970-luvulla syntynyt vallan epätasapaino presidentin ja lehdistön suhteissa jälleen presidentin hyväksi. Samat strategiat levisivät 1980-luvulla myös muun poliittisen eliitin keskuuteen. Amerikkalainen poliittinen eliitti siis lisäsi toimittajasuhteessa oman resurssinsa eli informaation kontrollia, käytti journalistisen työn ohittavia kanavia yleisöön ja toi suhteeseen uusia toimijoita, tiedotusammattilaisia ja poliittisia konsultteja.

Nähtäväksi jää kulkeeko poliittisen julkisuuden hallinnan dynamiikka edelleen Suomessa 1990-luvulla "amerikkalaistuvaan" suuntaan. Tämä merkitsisi poliittisen eliitin mediastrategioiden hienostumista mutta myös toimittajien lisääntyvää kritiikkiä tiedotusvälineille suunnattuja "mediatapahtumia" kohtaan.

Toimittajien reaktio Yhdysvalloissa Reaganin kauteen oli ns. "teatterikriittinen" journalismi eli huomion kiinnittäminen politiikan kulisseihin, mediatapahtumien keino-

koiseen luonteeseen ja epäonnistumisiin tiedotusvälineiden hallinnassa (Adatto 1990). Sisällöllisistä paljastuksista journalismi on siirtynyt paljastamaan yleisölle poliittikan keinotekoista luonnetta "mediatapahtumina", tiedotusvälineille ja yleisölle esitettävänä teatterina. (vrt. myös Gans 1979, 106 ja Englannissa Blumler 1989,108).

Jatkossa voinee odottaa suomalaisten poliitikkojen ja puolueiden kiinnittävän lisääntyvää huomiota poliittisen julkisuuden hallintaan. Myös suomalaisten poliitikkojen käytössä ovat mahdollisuudet valikoida huolellisemmin jaettavaa informaatiota, hankkia journalistisen työn ohittavaa julkisuutta (esim. viihdeohjelmat, poliittinen tv-mainonta) sekä tuoda suhteeseen uusia toimijoita.

Kirjallisuus

- ADATTO, Kiku. *Soundbite Democracy: Network Evening News Presidential Campaign Coverage 1968 and 1988*. Research Paper R-2. John F. Kennedy School of Government. Harvard University, 1990.
- ALGER, Dean. *The Media and Politics*. Englewood Cliffs, NJ, Prentice Hall, 1989.
- ASP, Kent. *Måktiga Massmedier*. Studier i Politisk Opinionsbildning. Stockholm, Akademi litteratur, 1986.
- AULA, Maria Kaisa. Poliitikkojen ja toimittajien suhteet murroksessa? Tutkimus Yleisradion politiikan toimittajien ammatti-identiteetistä 1980-luvulla. Yleisradion tutkimus- ja kehitysosaston julkaisuja 5. 1991.
- BLUMLER, Jay. "Elections, Media and the Modern Publicity Process", s. 101-113. Teoksessa: Ferguson (ed.) *Public Communication. New Imperatives. Future Directions for Mass Communication Research*. Beverly Hills, CA, Sage, 1989.
- BLUMLER, Jay & GUREVITCH, Michael. (1981) "Politicians and the Press: An Essay on Role Relationships", s. 467-493 Teoksessa: Steven Chaffee (ed.) *Political Communication, Issues and Strategies for Reserach*. Beverly Hills, CA, Sage, 1981.
- BLUMLER, Jay (ed.). *Communicating to Voters. Television in the First European Parliamentary Elections*. London, Sage, 1983.
- BOURDIEU, Pierre. Sosiologian kysymyksiä. Suom. J.P Roos. Tampere, Vastapaino, 1987.
- BOYLAN, James. *Declarations of Independence*. Columbia Journalism Review. 1981 November/December, s. 30-45.
- CROZIER, Michael et. al. *The Crisis of Democracy*. New York, New York University Press, 1975.
- CURRAN, James. "Communications, Power and Social Order", s. 202-235. Teoksessa: CURRAN, GUREVITCH & WOOLLACOTT (eds.): *Culture, Society and the Media*. London, Methuen, 1982.
- EIDE, Martin. *Politikere og Massemedia*. Bergen, Universitetsforlag, 1986.
- FRANKEL, Max. "Letter". *Commentary* 52(1971):1, s. 6-20.
- GANS, Herbert. (1979) *Deciding What's News. A Study of CBS Evening News, NBC Nightly News, Newsweek and Time*. New York, Vintage Books 1979.
- GROSSMAN, Michael & KUMAR, Martha. *Portraying the President*. Baltimore, Johns Hopkins University Press, 1981.
- HALBERSTAM, David. *The Powers that Be*. New York, Knopf, 1979.
- HALLIN, Daniel. *The 'Uncensored' War. The Media and Vietnam*. New York, Oxford University, 1986.
- HALLIN, Daniel & MANZINI, Peter. "Speaking of the President: Political Structure and Representational Form in U.S. and Italian TV News". *Theory and Society* 13(1984):6 November s. 828-848.
- HALLIN, Daniel. "The American News Media: A Critical Theory Perspective", s. 122-146. Teoksessa: FORESTER, John (ed.). *Critical Theory and Public Life*. Cambridge Mass, MIT Press, 1985.
- HEISKANEN, Ilkka. Paranoinen triangeli: eliitti, mediat, kansa. *Julkaisematon alustus* 12.4.1988.
- HEMÄNUS, Pertti. Suomen lehdistö tänään ja huomenna, s. 433-480. Teoksessa: TOMMILA (toim.). *Suomen lehdistön historia 3*. Jyväskylä, Gummerus Oy, 1988.
- HERTSGAARD, Mark. *On Bended Knee, The Press and the Reagan Presidency*. New York, Shocken Books, 1989.

- KERNELL, Samuel. *Going Public. New Strategies for Presidential Leadership*. Washington D.C, CQ Press, 1986.
- MOYNIHAN, Daniel. "The Presidency and the Press", *Commentary* 52(1971):3, s. 41-50.
- NOUSIAINEN, Jaakko & WIBERG, Matti. "Syötötoiminnoista tuloseurantaan. Poliittisen osallistumisen uudet muodot ja merkitykset". *Politiikka* (1986):4, s. 306-320.
- ORREN, Gary. *Thinking about the Press and Government*. Teoksessa: LINSKY (toim.). *How the Press Affects the Federal Policymaking*. New York, WW Norton, 1986.
- PETERSON, Olof & CALMBERG, Ingrid. *Makten över tanken. En bok om svenska massmediesamhället*. Stockholm, Carlson, 1990.
- PIETILÄ, Kauko. *Kansalaismielipide ja kansanedustus*. *Sosialistinen Aikakausilehti* (1984):3.
- RANNEY, Austin. *Channels of Power. The Impact of Television on American Politics*. New York, Basic Books. Inc., 1983.
- ROBINSON, Michael. "Television and American Politics 1956-1976". *The Public Interest* (1977):48, s. 3-39.
- SCHUDSON, Michael. (1978) *Discovering the News*. New York, Basic Books. Inc., 1978.
- SMITH, Anthony. *Goodbye Gutenberg. The Newspaper revolution of the 1980's*. New York, Oxford University Press, 1980.
- SÄNKIAHO, Risto. *Kansalaisten kiinnittyminen poliittiseen järjestelmään*. *Politiikka* (1981):4, s. 384-409.
- UIMONEN, Risto. "Istuvan presidentin kampanjaperinne murtui" *Helsingin Sanomat* 6.2.1988.
- WICKER, Tom. *On Press*. New York, Berkley, 1979.